

Protukorupcijska politika u Hrvatskoj: između deklaracije i redukcije

Damir Grubiša

Najneuhvatljiviji je oblik koruptivne
transakcije *influence peddling* –
torbarenje utjecajem, odnosno
trgovina političkim utjecajem.

U Hrvatskoj je politička korupcija kao patološki fenomen politike prepoznata tek nakon 2000, premda su prva istraživanja o tome objavljena ranije (Grubiša, 1995, 1998; Kregar, 1999; Petričić, 2000; Derenčinović, 2001). Na prijedlog koalicijske vlade premijera Ivice Račana, Hrvatski sabor prihvatio je 2002. prvi Nacionalni program za suzbijanje korupcije, a prvo specijalizirano tijelo za borbu protiv korupcije, Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala (USKOK), osnovano je 2001. No, nakon 2003. rasprava o političkoj korupciji je stagnirala, da bi se obnovila 2006, kada je Hrvatska počela pregovore s Europskom Unijom o članstvu u toj organizaciji. Za razliku od Kopenhaških kriterija iz 1993. i dodatnoga Madridskog kriterija iz 1994. za zemlje Srednje i Istočne Europe te kriterija iz druge generacije iz *Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju za zemlje Jugoistočne Europe*, Hrvatska je dobila poseban skup kriterija za otvaranje pregovora o pridruživanju. Među njima je bila i izrada protukorupcijske strategije, jer je politička korupcija u Hrvatskoj ocijenjena kao ozbiljan problem koji može ugroziti harmonizaciju hrvatskoga pravnog i političkog sustava s europskom pravnom i političkom stečevinom. Hrvatska je to učinila u proljeće 2006, kad je Sabor usvojio Nacionalni program za borbu protiv korupcije.

Politička korupcija u Hrvatskoj

U svojem *Screening Reportu* Europsko je povjerenstvo 2007. konstatiralo da je korupcija još uvijek ozbiljan problem u Hrvatskoj. Opći je stav vlasti prema korupciji reaktivan umjesto da bude proaktivan. Opća je tolerancija prema "maloj korupciji", mitu, zabrinjavajuća, a korupciju potiču nedostatak dobre uprave, transparentnosti i odgovornosti u javnoj upravi, kao i nedostatak etičkih kodeksa i kodeksa ponašanja u javnome i privatnom sektoru. Stoga je 2008. usvojena revidirana protukorupcijska strategija s pripadajućim akcijskim planovima. Europsko je povjerenstvo u svojem *Izvješću o napretku* iz 2008. konstatiralo da je zakonski okvir za borbu protiv korupcije dobar, ali da nedostaje kultura političke odgovornosti. Izvješće iz

2009. konstatira da je korupcija još sveprisutna, te ocjenjuje da "nedostaje ozbiljna provedba protukorupcijskih postupaka od strane državne administracije, dok mnoga (politička) tijela samo riječima podržavaju centralno koordinirana protukorupcijska nastojanja". Sve je to rezultiralo revidiranim *Akcijskim planom uz Strategiju suzbijanja korupcije* od 18. ožujka 2010. koji proklamira "nultu stopu tolerancije protiv korupcije". On se sastoji od 145 mjera za "cjelovit pristup u suzbijanju i borbi protiv korupcije". A "strateška vizija borbe protiv korupcije" očituje se na pet tematskih područja na koja je Vlada usmjerila svoje aktivnosti: pravni i institucionalni okvir, sprječavanje korupcije, kazneni progon i sankcioniranje korupcije, međunarodna suradnja i širenje javne svijesti o štetnosti korupcije.

Što je politička korupcija?

Premda se proklamira "cjelovito zahvaćanje u borbi protiv korupcije", zašto ga onda nema? Djelomičan je odgovor na to pitanje fenomen "dvostruke svijesti" o korupciji, koja se očituje u poricanju političke korupcije kao "cjelovite pojave" i njezinu svodenju na neke elemente korupcije – na "malu korupciju" ili "uličnu korupciju", s jedne, i poslovnu korupciju, s druge strane (Heidenheimera, 1978; De Leon, 1993). No, je li poslovna korupcija u privatnim tvrtkama doista politička korupcija? Je li "mala" ili "ulična" korupcija doista politička korupcija? Kad je riječ o poslovnoj korupciji – pri čemu je koruptor korporacija, a korumpirani je menadžment ili pojedinačni menadžer druge tvrtke, koji zbog vlastitog probitka ili interesa donese odluku u prilog koruptora – nije posrijedi politička korupcija. U tom slučaju korumpirani nanosi štetu vlastitoj tvrtki odnosno njezinim vlasnicima ili dioničarima, pa je posrijedi korporacijski kriminal. Ako je "mala" korupcija transakcija između koruptora-privatnika i korumpiranoga-davatelja usluga koji je također privatnik, onda je riječ o privatnoj transakciji. No stvar se korjenito mijenja ako je jedan od sudionika koruptivnog procesa javna osoba ili predstavnik javne institucije, jer je onda doista riječ o političkoj korupciji.

Najčešći je oblik korupcije mito. Mito se ubraja u "malu" ili "uličnu" korupciju, premda može poprimiti velike novčane i materijalne razmjere.

Politička je korupcija pojava koji iziskuje složenu deskripciju, kategorizaciju i kompozitnu definiciju. Joseph S. Ney definira političku korupciju kao devijantno ponašanje nositelja javnih funkcija, skretanje s formalnih obveza zbog privatnih, pekunijarnih (osobnih, obiteljskih, rodbinskih, plemenskih, klasnih ili klikaških) i statusnih razloga ili kršenje propisa kojim se ostvaruje privatni probitak. John T. Noonan ne razlikuje "javnu" ili političku i "privatnu" ili poslovnu korupciju. Korupcija se, prema njegovu sudu, u povijesti odnosi ili na političko, ili na seksualno ponašanje. Poput latinske riječi *corruptio*, ona asocira na široku lepezu javnih oblika zla. Korupcija označuje ono što uništava cjelinu, nagriza i ugrožava ljudsku zajednicu. Donatella della Porta definira korupciju kao ponudu izravnoga ili neizravnog novčanog probitka, ili drugih nematerijalnih usluga koje nisu plod redovnog rada službene osobe, a koje ona koristi da bi zadovoljila osobne potrebe ili potreba drugih kako bi time bili potaknuti da djeluje suprotno

svojim ovlastima ili kako se ne bi ponašali onako kako bi morali. Susan Rose Ackerman razlikuje ekonomsku i političku korupciju, ali smatra da definicija korupcije ovisi o političkoj i korporativnoj kulturi i tradiciji neke zemlje, pa ono što se smatra korupcijom u jednoj zemlji u drugoj je prihvatljiv oblik društvenog ponašanja. No, i ona zaključuje da je korupcija, i ekonomska i politička, opasna za demokraciju i demokratsko funkcioniranje vlasti (v. u: Grubiša, 2005).

Kada je riječ o formalnoj skupini za čiji se probitak obavlja koruptivna transakcija, onda je posrijedi *klijentelizam*, to jest pribavljanje nezaslužene dobiti na temelju pripadnosti jednoj političkoj skupini – stranci, kliku, klanu, interesnoj skupini ili mreži.

Mnogo su pragmatičnije definicije međunarodnih institucija i organizacija. OECD određuje korupciju kao aktivnost koja uključuje davanje nedopuštenih novčanih ili drugih dobitaka javnom dužnosniku kako bi ga se navelo da krši svoje službene dužnosti. Vijeće Europe konstatira da je korupcija ozbiljnija prijetnja osnovnim načelima demokracije, da potkopava povjerenje građana u demokraciju, ugrožava vladavinu prava, negira ljudska prava i ugrožava socijalni i ekonomski napredak. Transparency International definira korupciju kao zlorabu javne ovlasti za privatne dobitke ili za dobitke neke političke skupine od strane nositelja javnih funkcija, političara i zaposlenika javne uprave. Jednostavnije rečeno, korupcija je zloraba političke moći radi ostvarenja privatnog probitka. Transparency International razlikuje političku, upravnu i poslovnu korupciju. Za Europsku Uniju korupcija je svaka zloraba vlasti ili nepravilnost u procesu donošenja odluka, koja je izvršena zbog neopravdane koristi ili nagovaranja.

Oblici političke korupcije

Najčešći je oblik korupcije mito. Mito je transakcija između najmanje dvaju sudionika u kojoj jedan daje, a drugi prima nešto. Sam akt davanja mita, podmičivanje, naziva se *aktivnim mitom*, koji uključuje davanje, obećavanje ili izravno i neizravno nuđenje bilo kakva nezaslužene dobitke javnom dužnosniku kako bi on ili netko drugi djelovao na određeni način ili se suzdržao od djelovanja u obavljanju svojih dužnosti. *Pasivni mito* definira se kao traženje ili primanje nezaslužene dobitke od strane javnog dužnosnika, prihvaćanje ponude ili obećanja probitka kako bi se djelovalo na određeni način ili suzdržalo od djelovanja u obavljanju dužnosti. Mito se ubraja u "malu" ili "uličnu" korupciju, premda može poprimiti velike novčane i materijalne razmjere. U istu se kategoriju ubraja i *poklon*. Za razliku od mita, koji uključuje namjeru da se utječe na nekoga kako bi se ostvario osobni ili skupni interes, poklon je jednostrana transakcija koja uključuje očekivanje protuusluge u okviru ovlasti primatelja ili je naknadna nagrada za obavljenu uslugu u okviru nečije službene dužnosti i posebnoga diskrecijskog prava. Poklon ili

nezaslužena dobit vidljiv je, primjerice, onda kada političar koristi svoje informacije o namjeravanoj prenamjeni zemljišta u građevinske svrhe i kada, prije no što ta informacija postane dostupna javnosti, kupi to zemljište ili omogući prodaju drugoj osobi. Takav se oblik korupcije naziva i *shirini*, prema perzijskoj riječi "slatkiš", što je u Perzijskom Carstvu bio eufemizam za mito.

Politička korupcija ima i druge, sofisticiranije oblike u kojima transakcija nije tako vidljiva i lako uočljiva, pa se čak ne može ni kvantificirati. Jedan je od vidljivijih oblika *nepotizam* – zapošljavanje ili posebno pogodovanje pri zapošljavanju rodbini, poznatima ili pripadnicima neke uže neformalne skupine. Simbolom nepotizma u nas postala je "afera barba Luka". Kada je riječ o formalnoj skupini za čiji se probitak obavlja koruptivna transakcija, onda je posrijedi *klijentelizam*, to jest pribavljanje nezasažene dobiti na temelju pripadnosti jednoj političkoj skupini – stranci, kliki, klanu, interesnoj skupini ili mreži. Primjer je povratnik Rade Buljubašić, kojega je bivši premijer Ivo Sanader zaposlio u HEP-u gdje je dobivao plaću, a stvarno je radio u središnjici HDZ-a. U tu se kategoriju ubraja i političko imenovanje dužnosnika prema *spoils systemu*, prema kojemu izborni pobjednik popunjava određen broj mjesta u javnoj upravi svojim pristašama, neovisno o njihovoj kvalificiranosti za poslove. Primjer je imenovanje HDZ-ovca Nevena Jurice na dužnost veleposlanika u SAD-u, premda formalno nije imao kvalifikacije za to mjesto. Klijentelizam, inače, potječe od latinskog izraza *cliens* kojim se označavao građanin koji je zbog svoga nepovoljnog položaja u društvu bio prisiljen pribjeći podršci *patronusa* u zamjenu za različite usluge, uključujući i davanje svojeg glasa na izborima. Stoga je i *patronat* poseban oblik političke korupcije u kojemu *patronus*, zaštitnik, podržava svoje "klijente" i gura ih na određene položaje na temelju lojalnosti stranci ili vodstvu stranke. Tako se stvaraju podržavatelji i pristaše vlasti i režima, neovisno o tome je li riječ o pojedincima ili kategorijama stanovnika, kakve su, primjerice, birači iz BiH ili "lažni branitelji".

Klasični su oblici političke korupcije i pronevjere povjerenih javnih sredstava ili njihovo usmjeravanje u "twilight zone" (kao što su, primjerice, dužnosnik HNS-a Srećko Ferenčak i njegov partner zemljište koje im je bilo dano za humanitarne svrhe prodali na tržištu), provizije (primjerice, donacije za humanitarne ili edukativne svrhe koje se daju kao protuusluga za pogodavanje vlade ili pojedinog ministra na javnim natjecajima) i političko lobiranje općenito.

Najneuhvatljiviji je oblik koruptivne transakcije *influence peddling* – torbarenje utjecajem, odnosno trgovina političkim utjecajem. Torbarenje utjecajem je ilegalna praksa uporabe utjecaja u vladi ili veza s osobama iz vlasti da bi se dobile usluge ili povlašten tretman. OECD je "nezasaženo torbarenjem utjecajem" naveo kao istoznačnicu za nezakonite oblike političkog lobiranja (primjerice, kada gradski ili županijski dužnosnici lobiraju kod vladinih dužnosnika da trasa autoceste prođe kroz njihov kraj, imajući na umu porast cijena zemljišta i djelujući u dosluhu s mogućim investitorima koji su unaprijed otkupili taj teren, kao u slučaju Pelješkog mosta). Oblik političke korupcije je i iznuđivanje, to jest nezakonito i prisilno stjecanje neke materijalne ili nematerijalne prednosti prijetoj ili zastrašivanjem. Prisila može sadržavati fizičku povredu, nasilje, pa čak i životnu ugroženost treće strane ("slučaj Rađenović" u Zagrebačkom holdingu).

U političkim porecima s većinskim sustavom izbora postoji oblik političke korupcije koji se naziva *logrolling* ili "valjanje klada", pod čime se misli na trgovinu uslugama, pravi *quid pro quo*, kao što je prodaja odnosno kupovanje glasova za podršku vla-

stitom prijedlogu zakona ili mjere u zamjenu za sličnu uslugu. Taj oblik političke korupcije ima i svoju "akademsku" varijantu kad, primjerice, autori znanstvenih djela obilatno navode jedan drugoga kako bi povećali vlastitu citiranost u znanstvenim publikacijama.

Na kraju, klasičan je oblik političke korupcije sukob interesa, miješanje javnoga i privatnog interesa u obavljanju dužnosti ili posla. U nedostatku propisa o sprječavanju i rješavanju sukoba interesa događalo se i to da su državni dužnosnici, ministri, svoje upravljačke funkcije u vlastitim privatnim poduzećima ostavljali suprugama ili rodbini dok oni budu obavljali javne funkcije (primjeri su bivši ministri Fižulić i Čačić). U razvijenim demokratskim društvima sukobom interesa smatra se i svako angažiranje javnog dužnosnika, ministra ili državnog tajnika, u upravi javnog poduzeća, što je francuska Narodna skupština riješila još 1935. zabranom zastupnicima i ministrima da obavljaju takve poslove.

I dok Europsko povjerenstvo zahtijeva "cjelovito razumijevanje političke korupcije", hrvatska politička i zakonodavna praksa uporno je reducira na najvidljivije njezine oblike – na mito i, eventualno, poklon.

I dok Europsko povjerenstvo zahtijeva "cjelovito razumijevanje političke korupcije", hrvatska politička i zakonodavna praksa uporno je reducira na najvidljivije njezine oblike – na mito i, eventualno, poklon. U borbi protiv korupcije nije dostatno donijeti zakonske odredbe protiv zlorabe javne dužnosti, sukoba interesa, prava na javnost informacije, te učiniti transparentnim postupak javne nabave, nego treba navesti sve oblike političke korupcije i usvojiti mjere za njihovo suzbijanje i sprječavanje, uključujući i sankcije. Riječju, potrebno je donijeti doista pravo protukorupcijsko zakonodavstvo, čime bi se podigla javna svijest o političkoj korupciji i stvorile pretpostavke za učinkovitu i sveobuhvatnu političku akciju protiv nje.

Pravničko reduciranje pojma korupcije u Hrvatskoj

I prema pravnim propisima, u Hrvatskoj je politička korupcija reducirana na najvidljiviji oblik. Pogledajmo tri publikacije koje bi trebale izražavati *state of the arts* pravne misli: *Pravni leksikon* Marte Vidaković Mukić, *Pravni leksikon* Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža" koji je uredio Vladimir Pezo i *Kaznenopravni rječnik* Željka Horvatića. Nijedna od tih publikacija ne definira posebno pojam političke korupcije, nego se u sklopu općeg pojma "korupcija" određuju neki njezini elementi.

Horvatić navodi da je korupcija nepoželjna društvena pojava koja uzrokuje slabljenje povjerenja građana u upravu, zakone i vlast. Ističe da je korupcija stara kao i državno organiziranje ljudskih zajednica, te da je riječ o povijesnome, tradicionalnom, psihološkom, sociološkom, gospodarskom, političkom, pravnom, nacionalnom i međunarodnom fenomenu i problemu. Horvatić, dakle, izjednačuje sveobuhvatni pojam korupcije s

političkom korupcijom, jer su nesporne samo bitne odrednice pojma političke korupcije koje se uglavnom svode na nedopuštene oblike utjecaja u obavljanju državnih, javnih, gospodarskih i drugih dužnosti i poslova radi ostvarivanja materijalnih probitaka ili koristi. Kako se tim postupcima ugrožava vladavina prava, korupcija je usmjerena protiv zakonita postupanja na svim područjima društvene aktivnosti, te destruirati povjerenje u pravnu i socijalnu državu. Nadalje, Horvatić točno utvrđuje da je korupcija "usko povezana s pojmom sukoba interesa u obnašanju javnih dužnosti", a suprotstavljajući korupciju u suvremenoj politici suočeno je s brojnim teškoćama i otporima koji su rezultat tradicionalnog shvaćanja u nekim društvenim sredinama o tome što je kriminalna korupcija, a što nije. On korupciju nastoji pojmiti kao "kriminalnu aktivnost", pa mora priznati da osobite teškoće u djelotvornoj protukorupcijskoj politici potječu iz općih i posebnih, osobnih i društvenih, unutarnjih i vanjskih uzroka, kao i odatle što se u većini korupcijskih kaznenih djela teško identificira konkretni oštećenik, jer je vrlo često riječ o neimenovanim žrtvama čija su prava i slobode izravno ugroženi ili povrijeđeni nekim korupcijskim kaznenim djelom. Horvatićevo priznanje da postoje okultni aspekti korupcije, a da je istodobno potrebno identificirati korupcijsko kazneno djelo, najbolje govori o teškoći koja nastaje kada se politička korupcija nastoji svesti samo na koruptivno djelo u klasičnome kaznenom zakonodavstvu, primjerice u čl. 338, 343, 347. i 348 Kaznenog zakona Hrvatske. Osim toga, korupcija kao podmićivanje, odnosno kao drugi oblik nedopuštenog utjecaja radi ostvarivanja osobne koristi, pojavljuje se i u drugim kaznenim djelima, kao što su povreda slobode odlučivanja birača (čl. 116), povreda ravnopravnosti u obavljanju gospodarske djelatnosti (čl. 280), zlorporaba u postupku stečaja (čl. 283), neloyalna konkurencija u vanjskotrgovinskom poslovanju (čl. 289), te izdavanje i neovlašteno pribavljanje poslovne tajne.

Trebalo bi oblikovati novi, jedinstveni, moderni, vremenu i društvu primjereniji Zakon o sprječavanju i suzbijanju političke korupcije.

Sličan je definicijski redukcionizam prisutan i kod Marte Vidaković Mukić. Za nju je korupcija podmitljivost, to jest primanje mita. Kad je korumpiranost državnog aparata proširena, mogu se spojiti državni aparat i kriminal, što je opasno za opstanak samog društva. Dok je Horvatić definirao korupciju 2002. godine, Vidaković Mukić piše o njoj 2006. kada je već bilo vidljivo da je politička korupcija, odnosno korupcija "na visokim političkim razinama", glavni problem. I ona svodi problem na odredbe čl. 347 Kaznenog zakona kojim se kažnjava pasivno podmićivanje, dok čl. 348 propisuju sankcije za aktivno podmićivanje. U kaznenopravnu prevenciju korupcije ubrajaju se, prema mišljenju autorice, i inkriminacije iz čl. 337 koje određuju zlorporabu položaja i ovlasti, a korupcijom se smatra i zlorporaba u obavljanju dužnosti državne vlasti iz čl. 338 Kaznenoga zakona kojom službena ili odgovorna osoba iskorišćuje položaj ili ovlasti radi pogodovanja u natječaju i davanju, preuzimanju ili ugovaranju poslova radi stjecanja osobne ili obiteljske koristi.

Korupcija je nešto šire određena u *Pravnom leksikonu* Leksikografskog zavoda, gdje se definira kao kršenje, pa čak i sama spremnost na kršenje, pravila javne službe radi ostvarivanja vlastitih interesa i probitaka. Konstatira se da korupcije, više ili

manje, ima u svim društvima i kulturama, ali se razlikuju njezini pojmovni oblici. Ondje gdje su izraženije slabosti u djelovanju institucija sustava, češća je individualna ili ulična korupcija kao "sredstvo za preživljavanje". U društvima u kojima institucije funkcioniraju zadovoljavajuće, potreba za individualnom korupcijom znatno je manja, ali time nisu uklonjeni uzroci drugih pojava oblika korupcije, kakva je posredna korupcija kao "fenomen blizak djelovanju političke elite kojima ona ostvaruje izravne ili neizravne osobne i/ili političke probitke". Nešto širom interpretacijom Pravni leksikon zahvaća korupciju kao općedruštveni problem, koji je tek *a posteriori* kaznenopravni fenomen, pa u sprječavanju i ograničavanju korupcije pravni mehanizmi moraju biti korišteni zajedno s drugim višedisciplinarnim instrumentima. Ni *Pravni leksikon* ne definira pojam političke korupcije, pa mu izmiču njezini okultni oblici koje je teže otkriti i kaznenopravno sankcionirati.

Zaključak

Iz navedenih je interpretacija očito da se miješaju pojmovi opće i političke korupcije, da se pojam "korupcija" rabi čas kao sinonim za poslovnu, čas kao sinonim za privatnu (uličnu), a čas kao istoznačnica za političku korupciju. Pojmovna se zbrka izražava i u pravnom redukcionizmu, kojemu izmiče kompleksna priroda tog fenomena. Hrvatska protukorupcijska politika posljedično je ograničena na kaznenopravno sankcioniranje zlorporabe javne dužnosti i ne može zahvatiti "korupciju na visokoj političkoj razini". Za učinkovitiju borbu protiv političke korupcije, pa i korupcije uopće, nužno je objediniti postojeće i novostvorene pravne protukorupcijske instrumente, što bi *expressis verbis* obuhvatilo i sankcije protiv okultnih oblika korupcije.

Trebalo bi objediniti postojeće odredbe Kaznenog zakona, Zakona o kaznenom postupku, Zakona o sprječavanju sukoba interesa, Zakona o javnoj nabavi, Zakona o financiranju političkih stranaka, neovisnih lista i kandidata, Zakona o pravu na pristup informacijama, te oblikovati novi, jedinstveni, moderni, vremenu i društvu primjereniji *Zakon o sprječavanju i suzbijanju političke korupcije*. On bi zahvatio sve oblike političke korupcije: nepotizam, klijentelizam, patronat, političko lobiranje itd. To bi moglo stvoriti drukčije ozračje i mobilizirati cijelo društvo ili makar njegove velike dijelove u sprječavanju i suzbijanju političke korupcije. U taj bi zakon trebale ući posebne odredbe o zaštiti zviždača i svih drugih koji prokazuju političku korupciju, čime bi se zaštitili i mediji i novinari koji su zbog prokazivanja političke korupcije i organiziranoga kriminala izvrgnuti i životnoj opasnosti ili represiji (slučajevi Ive Pukanića, Dušana Miljuša, Jasne Bačić, Marka Rakara i dr.).

Dok se to ne učini, neće se moći izbjeći dojam da postoji veliki jaz između deklarativne spremnosti političara da se obračunaju s političkom korupcijom i stvarnog izbjegavanja cjelovitog zahvaćanja političke korupcije, te njezina svođenja na neke elemente kaznenopravnog progona. Problem političke korupcije ne može se riješiti samo na području ograničene pravne regulative, koju formuliraju uglavnom pravnici koji ne razumiju bit političke korupcije – u tom je pogledu iznimka Josip Kregar – nego u sinergiji s politologijom i politolozima. Dogmatske pravnike i tradicionalnu pravnu znanost zanimaju ovlasti i funkcioniranje političkih institucija, dok politologija zadire u bit moći političkih institucija i bolje razumije patologiju političkog sustava. Svođenjem političke korupcije na funkcioniranje institucija i zlorporabu javne dužnosti ne mogu se razumjeti deformacije koje nastaju neformalnim i nevidljivim transakcijama političke

moći. Ne dođe li do takve sinergije u kojoj pravnu regulativu nadopunjuju istraživanja o političkoj korupciji – znanstveno istraživanje političke korupcije u Hrvatskoj ograničeno je na nekoliko pojedinaca, a "Komparativna politička korupcija" uvedena je prošle godine kao poseban nastavni kolegij na Fakultetu političkih znanosti – te do cjelovite odgojne i obrazovne akcije koja će obuhvatiti značajne segmente stanovništva, Hrvatska će opet biti ocjenjivana kao vrlo korumpirana zemlja, a njezina politička elita nastaviti će se ponašati prema maksimi princa Saline iz Tommasijeveg *Geparda*: "Promijenit ćemo sve da bi sve ostalo isto".

Literatura

- Grubiša, D. (1995). Politička korupcija u društvima u tranziciji. *Erasmus*. 14.
- Grubiša, D. (1998). Korupcija, nepotizam i grijeh struktura. *Erasmus*. 24.
- Grubiša, D. (2005). Political Corruption in Transition Countries: the Case Study of Croatia. *Politička misao*. (42) 5.
- Grubiša, D. (2005a). State-building and Political Corruption. U: Bianchini, S. (ur.). *Beyond the Enlargement: the Wider Europe and the New Neighborhood*. Cervia: Istituto per l'Europa centro-orientale e balcanica.
- Harris, R. (2003). *Political Corruption: In and Beyond the Nation State*. London i New York: Routledge.
- Heidenheimer, A. J. (ur.) (1978). *Political Corruption: Readings in Comparative Analysis*. New Brunswick: Transactions Books.
- Heidenheimer, A. J., Johnston M., LeVine, V. T. (ur.) (1990). *Political Corruption: A Handbook*. New Brunswick: Transactions Publ.
- Horvatić, Ž. (ur.) (2002). *Rječnik kaznenog prava*. Zagreb: Massmedia.
- Kregar, J. (1999). *Nastanak predatorskog kapitalizma i korupcija*. Zagreb: RIFIN.
- Leon, P. de (1993). *Thinking about Political Corruption*. New York: M.E. Sharpe.
- Petričić, D. (2000). *Kriminal u hrvatskoj pretvorbi*. Zagreb: Abakus.
- Pezo, V. (ur.) (2006). *Pravni leksikon*. Zagreb: Nakladni zavod Miroslav Krleža
- Vidaković Mukić, M. (2006). *Pravni leksikon*. Zagreb: Narodne novine.

